

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК ВІДОМОСТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ

Шарабурина О.О.

аспірант кафедри комерційного права

Київського національного торговельно-економічного університету

В статті аналізуються деякі актуальні питання правового захисту конфіденційної інформації про особу (персональних даних), визначається зміст такої інформації, аналізуються фактори, що впливають на порушення права особи, зокрема, окремих категорій неповнолітніх, на таку інформацію, пропонуються шляхи вдосконалення відповідного правового регулювання.

В статье анализируются некоторые актуальные вопросы правовой защиты конфиденциальной информации о личности (персональных данных), определяется содержание такой информации; анализируются факторы, влияющие на нарушение права личности, в частности, отдельных категорий несовершеннолетних, на такую информацию, намечаются пути усовершенствования правового регулирования в соответствующей области.

In this article some actual matters about law protection of personal data of individuals are analysed: content of information, its components; determined factors which influence upon breach of the individual rights in particular upon spare categories of under ages, upon confidential of information of private character, also determined the ways of improvement of law regulation in correspond sphere.

Ключові слова: інформація з обмеженим доступом, конфіденційна інформація про особу, персональні дані, інформація про особисте та сімейне життя особи.

В сучасний період у зв'язку з інтенсивним розвитком засобів збору, обробки, зберігання, передачі різних видів інформації, із глобальним наступом так званого віртуального простору, розвитком потужних мереж комунікаційних систем, які здійснюють трансграничні передачі відомостей, коли збільшуються можливості несанкціонованого доступу до інформації про особу, інших видів інформації, використання якої може спричинити шкоду, зокрема, законним інтересам конкретної людини, все більш актуальною стає проблема необхідності захисту конфіденційної інформації про фізичну особу – персональних даних.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій у сфері доступу, обробки даних, поширення відомостей та інші чинники ускладнюють умови зберігання інформації про фізичну особу, а, отже, розширюють можливості несанкціонованого розповсюдження відомостей приватного характеру. Як наголошують вітчизняні спеціалісти, впровадження автоматизованих інформаційних систем, телекомунікаційних мереж, баз, банків даних спричинює не тільки позитивні, але й негативні наслідки, а саме нові форми несанкціонованого доступу до інформації або ж комп'ютерні злочини, об'єктом яких є суспільні відносини по забезпеченню безпеки комп'ютерної інформації, інформаційних систем та комп'ютерних мереж [1, 1].

Метою цієї статті є дослідження стану правового регулювання відносин, пов'язаних із відомостями, що складають конфіденційну інформацію про фізичну особу (персональні дані), пошуку напрямків правового захисту таких відомостей, зокрема, персоніфікованої інформації про неповнолітніх.

Слід зазначити, що дана проблематика знайшла певне висвітлення в науковій літературі. Окремі питання проблем захисту інформації про фізичну особу (персональних даних) розглядаються в роботах, зокрема, таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Арістова І., Баранов О., Бачило І., Брижко В., Івановський В., Кристальний Б., Коталейчук С., Пазюк І., Цимбалюк В. та ін.

Основний зміст статті. Як свідчить практика, в тому числі і вітчизняна, процес отримання персональних даних перетворюється на сьогодні в окремий вид діяльності (по сучасному, - бізнес), метою якого є збір, обробка та поширення персональних даних на комерційних засадах. Наприклад, за оцінками експертів, світовий ринок персональних даних досягає 3 млрд. доларів [2, 16]. Відомості про людину, її матеріальний стан, особисте життя та інша приватна інформація реалізуються на дисках, розміщуються у Інтернеті тощо і без особливих обмежень є доступними для будь-кого. При цьому принагідно зазначити, що бюджет держави від згаданої вище комерції нічого не одержує.

У разі відсутності чіткого механізму детального регулювання питань збирання, використання і знищення персоніфікованої інформації (наприклад, при здійсненні негласних оперативних-розшукових заходів, а також за відсутності законних гарантій відновлення

обмежених під час правоохоронної діяльності прав громадян) існує, як вказують науковці, ризик порушення права на приватність такої інформації [3, 48]. Вирішення відповідних проблем можливе, зокрема, на підставі застосування міжнародно-правових норм у відповідній галузі, зокрема, європейських стандартів захисту персональних даних, що встановлені, наприклад, Конвенцією Ради Європи 28 січня 1981 р. № 108 «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» та Поправками до цієї Конвенції стосовно даних особистого характеру, та ін.

Відповідно до спеціального законодавства України інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою (крім суб'єктів владних повноважень), належить до конфіденційної інформації (ст.11 Закону України «Про інформацію» в редакції від 13 січня 2011 р., ст.7 Закону України «Про доступ до публічної інформації»). Так, за Законом України «Про інформацію» до конфіденційної інформації про фізичну особу, належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження (ст. 11 Закону) [4]. Таким чином, можна припустити, що вказані норми передбачають, що не всі відомості про фізичну особу носять характер конфіденційної інформації.

Дещо, на наш погляд, по-іншому регулюються відповідні питання Законом України «Про захист персональних даних», за яким персональними даними є відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (стаття 1 Закону) [5]. Для порівняння, за згаданою Конвенцією Ради Європи від 28 січня 1981 р. «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних», персональні дані – це інформація, що стосується конкретної або такої, яка може бути ідентифікована, особи. Можна побачити, що український законодавець використав європейське розуміння поняття «персональні дані». У той же час, на наш погляд, не було враховано поділ цих даних на дані загального характеру (до них відносяться: прізвище, ім'я, по-батькові, дата та місце народження, громадянство та місце проживання) та «вразливі» персональні дані (як-то: дані про стан здоров'я – історію хвороби, діагнози тощо; етнічну належність; ставлення до релігії; ідентифікаційні коди чи номери; персональні символи; підпис; відбитки пальців, записи голосу, фотографії; дані про розмір зарплати й інші законні доходи, про вклади та рахунки в банках, нерухомість, податковий статус; кредитна історія; дані про судимість та інші форми притягнення особи до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності; результати іспитів, професійного й іншого тестування тощо). Європейськими нормативними актами забороняється збирання, зберігання, використання та поширення без згоди суб'єкта саме «вразливих» персональних даних, а не взагалі всіх персональних даних, як це передбачено у вітчизняному законі.

Можна сказати, що поширення національним законом режиму конфіденційності на всі види інформації про фізичну особу (ст.5 Закону України «Про захист персональних даних»), тобто розширення кола відомостей про особу, які можуть оброблятися лише за згодою суб'єкта персональних даних, як того передбачають норми чинного законодавства і насамперед конституційного (ст.32 Основного Закону України), не тільки ускладнює, на наш погляд, реалізацію права на інформацію, але й не відповідає міжнародно-правовим стандартам регулювання відповідних відносин.

Аналіз міжнародно-правового регулювання захисту персональних даних свідчить, зокрема, про три основні його тенденції. По-перше, це декларування в актах загального характеру права на захист персональних даних як органічної частини фундаментальних прав людини; по-друге, закріплення в нормативних актах Європейського Союзу, Ради Європи, регіональних міжнародних організацій повноважень на регулювання відповідного права і, по-третє, включення юридичних норм щодо охорони конфіденційної інформації у міжнародні договори [6, 13]. До міжнародно-правових керівних принципів захисту персональних даних належать, зокрема, законність отримання, обробки і використання інформації; конкретна мета збору; обмеженість строку зберігання, точність; захист від випадкового чи несанкціонованого знищення чи випадкової втрати, від несанкціонованого доступу до інформації; гласність; право доступу особи до персональної інформації; право перевірки і внесення змін у свої дані та ін.

Слід підкреслити, що деякі з подібних принципів сприйняті Конституцією України. Так, стаття 32 Конституції України забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Зазначимо, що відповідно до офіційного тлумачення цієї норми Конституційний суд України своїм рішенням від 20.01.2012 року відніс до конфіденційної інформації також і інформацію про особисте та сімейне життя особи. Так, інформацією про особисте та сімейне життя особи названі будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події,

стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень [7]. Збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами визнається втручанням в її особисте та сімейне життя, яке допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Таким чином, законодавство передбачає наступні правові підстави для збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу:

- згода особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації стосовно неї,
- у разі відсутності такої згоди, випадки, визначені законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Разом з тим, наприклад, Закон України «Про основи національної безпеки України», який є основоположним нормативно-правовим актом, що визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності, не тільки не містить поняття інтересів національної безпеки як об'єкту правового захисту, а й переліку випадків збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. Натомість, як наголошують окремі автори, згаданий Закон оперує іншими поняттями, як-то: «життєво важливі інтереси», «національні інтереси», «пріоритети національних інтересів» [8, 128].

Зокрема, вже згадуваний Закон України «Про захист персональних даних» визначає суб'єктів відносин, пов'язаних з персональними даними: суб'єкт персональних даних – фізична особа, стосовно якої відповідно до закону здійснюється обробка її персональних даних; володілець бази персональних даних – фізична або юридична особа, якій законом або за згодою суб'єкта персональних даних надано право на обробку цих даних, яка затверджує мету обробки персональних даних у цій базі даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом; розпорядник бази персональних даних – фізична чи юридична особа, якій володільцем бази персональних даних або законом надано право обробляти ці дані; третя особа – будь-яка особа, за винятком суб'єкта персональних даних, володільца чи розпорядника бази персональних даних та уповноваженого державного органу з питань захисту персональних даних, якій володільцем чи розпорядником бази персональних даних здійснюється передача персональних даних відповідно до закону; уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних; інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування, до повноважень яких належить здійснення захисту персональних даних. Проаналізувавши зазначені положення, можна дійти висновку, що фізична особа не має права власності на свої персональні дані, що, на наш погляд, суперечить положенням, зокрема, ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації», відповідно до якої конфіденційна інформація – це інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов, тобто, на наш погляд, передбачає необхідність прав фізичної особи на власні персональні дані.

Як відомо, згідно з Положенням про Державну службу України з питань захисту персональних даних (далі – ДСЗПД), затвердженим Указом Президента України від 06.04.2012 р., цей орган є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту персональних даних. Виходячи з тексту названого документа, названий уповноважений орган є складовою частиною виконавчої влади, що фактично позбавляє його незалежності по виконанню покладених на нього повноважень у відповідній сфері. Варто відмітити, що подібний підхід не відповідає, зокрема, європейській законотворчій практиці, яка закріплює незалежність органів, що здійснюють захист персональних даних.

Ще однією з актуальних проблем є доцільність вироблення правових механізмів захисту прав на конфіденційну інформацію щодо неповнолітніх, які вчинили злочини або правопорушення.

За своєю суттю така інформація, яка збирається, обробляється, поширюється правоохоронними органами, є правовою, оскільки її складовою є сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними, їх профілактику тощо. Такі ознаки правової інформації містить ст. 17 Закону України «Про інформацію». Подібна інформація, у тому числі й через засоби масової інформації, має вплив

на формування правосвідомості у суспільстві, громадської думки. Проте, як зазначають спеціалісти, в сучасних ЗМІ в Україні переважає, як правило, негативна інформація про заходи щодо боротьби із злочинністю та правопорушеннями, а це, за їх оцінками, неминуче призводить до формування неадекватних стереотипів у свідомості пересічних громадян, особливо молоді. У програмах та публікаціях правового характеру переважає, насамперед, емоційний виклад «сенсаційної» кримінальної інформації стосовно правопорушень неповнолітніх, яка здебільшого залишається без професійного коментування. Мають місце, наприклад, випадки «демонстрування» у засобах масової інформації особи неповнолітнього правопорушника у доволі зухвалому або навпаки – принизливому вигляді, що має наслідком небажані та негативні наслідки як для самого неповнолітнього, так і для його близьких, суспільства в цілому [9, 81]. Тому актуальним є питання про порядок доступу до такої інформації та межі ідентифікації особи неповнолітнього правопорушника внаслідок оприлюднення даних про вчинене ним суспільно небезпечне діяння та інші прояви антигромадської поведінки.

Подібні вимоги загального характеру стосовно обмеження доступу до інформації містяться, зокрема, у п. 2 ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ч. 3 ст. 34 Конституції України, відповідно до яких метою таких обмежень є захист прав інших осіб, а також запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно. Міжнародно-правові норми містять низку вимог щодо захисту прав на інформацію неповнолітніх, які вчинили правопорушення або злочин. Зокрема, відповідно до ст. 3 Конвенції ООН «Про права дитини» в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється найкращому забезпеченню інтересів дитини [10].

Чинне законодавство України в цій сфері поки ще не приведено у відповідність із міжнародними стандартами в галузі захисту персональних даних неповнолітніх. Хоча слід підкреслити, що, наприклад, Закон України «Про телебачення і радіомовлення» (в редакції Закону від 12 січня 2006 р.) визначає, що у програмах та передачах теле-, радіоорганізації не мають права без письмової згоди батьків або осіб, що їх замінюють, а також відповідних правоохоронних органів розголошувати будь-яку інформацію, яка може сприяти ідентифікації особи неповнолітнього правопорушника або стосується факту самогубства неповнолітнього. Нарешті, у ст. 296 Цивільного кодексу України закріплюється загальне положення про те, що ім'я фізичної особи, яка затримана, підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, або особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може бути використане (обнародоване) лише у разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо неї або винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення та в інших випадках, передбачених законом. Тобто, положення цієї норми не встановлюють жодних винятків для неповнолітніх правопорушників.

Отже, дійти до висновку, що порівняно з міжнародними стандартами захисту права неповнолітнього правопорушника на інформацію, вітчизняний законодавець не в повній мірі захищає права неповнолітніх на захист конфіденційної інформації від розголошення, в тому числі і через засоби масової інформації.

В підсумку можна наголосити, що в умовах розвитку новітніх інформаційних технологій, практики застосування законодавства про захист персональних даних існує низка проблем, що потребують свого вирішення, зокрема, тих, що ускладнюють реалізацію положень Закону України «Про доступ до публічної інформації» з огляду на необхідність обмеження доступу до конфіденційної інформації. Існує доцільність законодавчого удосконалення режиму конфіденційності інформації про фізичну особу, визначення правопорушень у відповідній сфері та конкретних санкцій за їх вчинення. Вирішення названих та інших існуючих проблем можливі, на наш погляд, у випадку перегляду норм чинного Закону України «Про захист персональних даних», внесення до нього комплексних змін та узгодження з іншими актами інформаційного законодавства.

Література

1. Азаров Д.С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. Наук: 12.00.08 / Д.С. Азаров – К., 2003. – 18 с.
2. Брижко В. До питання торгівлі та захисту персональних даних / В. Брижко, М.Швець // Правова інформатика. – 2007. – № 1(13).
3. Коталейчук С. Реалізація та захист персоніфікованої інформації у законодавстві України: правове забезпечення / С. Коталейчук // Право України. – 2006. – № 1. – С. 46-50.

4. Закон України «Про інформацію»: за станом на 13 січня 2011 року / Відомості Верховної Ради України. – К, 1992. – № 48.

⁵. Закон України «Про захист персональних даних» / Відомості Верховної Ради України – К, 2010 - № 34.

6. Гевлич А. Державна політика у сфері захисту персональних даних: міжнародно-правовий аспект / А. Гевлич, В. Селиванов. // Право України.- 2006. – № 1. – С. 9-15.

7. Рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. у справі щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України.

8. Баскаков В. Захист інформації з обмеженим доступом: розвиток вітчизняного законодавства / В. Баскаков // Підприємництво. Господарство і право. – 2011 – №4. – С.126 – 128.

9. Червякова О. Право неповнолітніх на персоніфіковану інформацію потребує захисту / О. Червякова // Вісник прокуратури. – 2007. – № 10. – С. 80-85.

10. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних: від 29 ноября 1985 г. (Пекинские правила) / Генеральная Ассамблея Организации Объединенных Наций // Сборник международных стандартов и норм ООН в области правосудия в отношении несовершеннолетних. – М., 1998. – С.51-85.